

СУТНІСТЬ РОЗШУКОВИХ ДІЙ (ГЛАСНИХ І НЕГЛАСНИХ) У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (відповідно до КПК України від 13 квітня 2012 р.)

Кузнiченко С. О.

У Кримінальному процесуальному кодексі України від 13 квітня 2012 р. основними способами отримання доказів у кримінальному провадженні визначено насамперед слідчі (розшукові) дії й негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 93 КПК України) [1]. Однак у КПК України від 13 квітня 2012 р. відсутні норми щодо визначення відмінностей між слідчими й розшуковими діями (гласними й негласними), наслідком чого може стати неоднозначне тлумачення відповідних положень законодавства, а це у свою чергу може зумовити певні проблемні моменти в практиці застосування кримінального процесуального законодавства й навіть порушення прав і свобод громадян.

Вітчизняні вчені-процесуалісти: Ю.М. Грошевий, В.М. Тертишник, Ю.П. Аленін, В.Т. Маляренко, Є.Г. Коваленко та ін. періодично розглядали проблеми визначення сутності, класифікації, процесуального порядку проведення слідчих дій відповідно до положень КПК 1960 р. За загальною думкою фахівців у галузі кримінального процесу, одним з недоліків КПК 1960 р. було відсутність норми з визначення поняття “слідчі дії”, що породжувало певні проблемні моменти як у теорії, так і в практичній діяльності правоохоронних органів. У КПК України від 13 квітня 2012 р. міститься норма, що визначає сутність слідчих дій, але разом з цим з’явилося принципово нове поняття “розшукові дії”.

Метою є дослідження співвідношення таких способів отримання доказів у кримінальному провадженні, як слідчі й розшукові дії (гласні й негласні) і пропонування власного доктринального тлумачення дефініції “слідчі (розшукові) дії” (гласні й негласні).

Слідчі дії досить давно визнавалися як один з головних засобів ведення кримінального процесу, а саме як засіб виявлення, фіксування й перевірки доказів. У Статуті кримінального судочинства 1864 р. термін “слідчі дії” згадано багато разів у сенсі засобів виявлення й фіксування слідів злочину. Наприклад, у ст. 292 статуту вказано: “Коли у випадках, визначених законом, виявиться необхідним допитати обвинувачених або свідків або ж провести іншу слідчу дію поза дільницею, де виникло слідство, то виконання цих дій покладається на того слідчого, у дільниці якого вони повинні бути проведені”. У цій статті статуту йдеться не лише про допит обвинувачених і свідків, а й про “інші слідчі дії” [2]. КПК УРСР 1927 р. (ст. 107) слідчі дії розумів інакше, це: пред’явлення обвинувачення; допит обвинуваченого; оголошення обвинуваченому про закінчення попереднього слідства; складання обвинувального висновку. До слідчих дій законодавець відносив поряд із пізнавальними також процесуальні дії, не пов’язані з виявленням або фіксацією доказів у справі [3]. КПК 1960 р. не вніс ясності в розуміння поняття слідчих дій. Через це вченікладають різний зміст у цей термін:

- всі дії слідчого (О.М. Ларін, І.М. Лузгін);
- вид пізнавальної діяльності слідчого (І.Є. Биховський);
- збирання доказів (С.А. Шейфер);
- дії (вид діяльності) з виявлення й закріплення до-

казів (Н.В. Жогін, Ф.Н. Фаткуллін);

- дії з одержання (збирання) доказів (Г.С. Казінян, А.Б. Соловков);
- комплекс пізнавальних і посвідчувальних операцій (Г. Абдумаджидов);
- засіб одержання й перевірки доказів (О.П. Рибаків).

У теорії кримінального процесу є два підходи до визначення поняття слідчих дій (відповідно до КПК 1960 р.) [4, 406-407]: 1) широкий - дефініцію поняття дають за суб’єктом (слідчий), який здійснює слідчі дії. Прибічники цього підходу (О.М. Ларін, І.М. Лузгін) відносять до числа слідчих дій прийняття заяв про злочини, пред’явлення обвинувачення, ознайомлення обвинуваченого з матеріалами досудового слідства тощо, тобто всі процесуальні дії, здійснення яких належить до компетенції слідчого; 2) вузький, переважає в теорії й практиці. Згідно з ним слідчі дії - це пізнавальні процесуальні дії, притаманні, переважно, для стадії досудового слідства й призначені для пошуку, виявлення, фіксації та перевірки фактичних даних у кримінальній справі [5, 296; 6, 287].

Лише в КПК України від 13 квітня 2012 р. законодавець у відповідних нормах визначив сутність слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 246).

Отже, загальною метою проведення всіх слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій є отримання (збирання) доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Як слідчі (розшукові) дії законодавець визначив у гл. 20 КПК України від 13 квітня 2012 р. наступні:

- допит (ст. 224);
 - пред’явлення для впізнання (особи - ст. 228, речей - ст. 229, трупа - ст. 230);
 - обшук (ст. 234);
 - огляд (місцевості, приміщення, речей і документів - ст. 237, трупа - ст. 238, огляд трупа, пов’язаний з експертизою - ст. 239);
 - слідчий експеримент (ст. 240);
 - освідування особи (ст. 241);
 - звернення (доручення) до експерта для проведення експертизи (ст. 242);
 - отримання зразків для експертизи (ст. 243).
- Негласні слідчі (розшукові) дії визначені в гл. 21 КПК України від 13 квітня 2012 р., зокрема це:
- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260);
 - накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262);
 - зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263);

- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267);
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269);
- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271; проводиться в таких формах: 1) контрольована поставка; 2) контрольована й оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274).

Детальний аналіз положень глав 20, 21 КПК України від 13 квітня 2012 р. дає підстави стверджувати, що законодавець передбачив єдину процесуальну форму як для конкретної слідчої (гласної або негласної) дії, так і для відповідної розшукової (гласної або негласної) дії. Це означає, що для конкретних слідчих і відповідних розшукових дій, а також для конкретних негласних слідчих і відповідних негласних розшукових дій у нормах КПК України встановлені єдині підстави, строки, порядок проведення, а також єдині форми фіксування їх результатів (протоколи й додатки до них, або носії інформації, на яких за допомогою технічних та інших засобів зафіксовані хід і результати відповідних процесуальних дій). Отже, можемо зазначити, що не існує будь-яких процесуальних відмінностей між конкретними слідчими (гласними й негласними) діями й відповідними розшуковими (гласними й негласними) діями. Тому, на нашу думку, відмінності слід шукати шляхом тлумачення юридичного поняття "розшук".

Розшук - це діяльність уповноважених органів чи посадових осіб, спрямована на встановлення місцезнаходження певних осіб, предметів чи документів [7, 364]. У КПК України від 13 квітня 2012 р. не передбачено якогось особливого процесуального порядку встановлення місцезнаходження певних предметів чи документів, але існує низка спеціальних положень щодо встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення притягнення кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, до відповідальності (ст. 2 КПК України). Виконання цього завдання можливо тоді, коли встановлена особа, яка вчинила відповідне кримінальне правопорушення, і відоме місцезнаходження підозрюваного. Якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його розшук (ст. 281 КПК України). Розшук підозрюваного може проводитися як під час досудового розслідування, так і після закінчення досудового розслідування. Про оголошення розшуку виносяться окрема постанова або про це вказується в постанові про зупинення досудового розслідування. Здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам.

У частині 4 ст. 249 КПК України від 13 квітня 2012 р. міститься норма, що встановлює виключення із загальних правил щодо строку проведення негласних слідчих (розшукових) дій, якщо такі дії проводяться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка перехову-

ється від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, і оголошена в розшук - тоді відповідна негласна слідча (розшукова) дія може тривати понад максимальний строк досудового розслідування, до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи. У частині 1 ст. 251 КПК України зазначено, що постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна містити також мету негласної слідчої (розшукової) дії.

Як випливає зі змісту ч. 1 ст. 223 КПК України від 13 квітня 2012 р., загальною метою слідчих (розшукових) дій як гласних, так і негласних є отримання (збирання) доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Окрім того, у нормах глав 20, 21 КПК України, що встановлюють процесуальну форму відповідних слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, зазначено, з якою спеціальною метою можуть проводитися певні слідчі (розшукові) дії (гласні й негласні). При цьому лише для обшуку (ст. 234 КПК України) і для обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) у відповідних нормах зазначена спеціальна мета - установлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ст. 234 КПК України) або виявлення осіб, які розшукуються (ст. 267 КПК України). Але незважаючи на це, на нашу думку, будь-яка слідча (розшукова) і негласна слідча (розшукова) дія може здійснюватися зі спеціальною метою розшуку, тобто встановлення місцезнаходження розшукуваної особи.

Для кожної слідчої й відповідної розшукової дії та для кожної негласної слідчої й відповідної негласної розшукової дії в КПК України від 13 квітня 2012 р. передбачена єдина процесуальна форма. Для всіх слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у КПК України встановлена єдина загальна мета - отримання (збирання) доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Сутність розшукових і негласних розшукових дій відповідно до положень КПК України від 13 квітня 2012 р. може бути визначена наявністю спеціальної мети проведення цих дій, а саме: встановлення місцезнаходження розшукуваної особи. При цьому такі розшукові дії (гласні й негласні) одночасно є відповідними слідчими діями (гласними й негласними), оскільки будь-яких процесуальних відмінностей між цими діями в КПК України не передбачено. При цьому гласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися з метою розшуку лише під час досудового розслідування; негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися з метою розшуку як під час досудового розслідування, так і понад максимальний строк досудового розслідування, до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. - [Електронний ресурс]: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Устав уголовного судопроизводства 1864 г. - [Електронний ресурс]: http://www.gimer.info/bibliotek_Buks/History/Article/ust_ugprav.php.
3. Шапрей М.Е. Уголовно-процессуальный кодекс УССР 1927 года. Текст и постатейный комментарий. - Х., 1928. - 356 с.
4. Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. Ю.П. Алєніна. - Х.: Одісей, 2009. - 816 с.
5. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до

кримінально-процесуального кодексу України: - К.: А.С.К., 2003. - 1056 с.

6. Кримінальний процес: Підручник / За ред. Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної. - Х.: Право, 2010. - 608 с.

7. Юридична енциклопедія: У 6 т. / Редкол.: Шемшученко (голова редкол.) та ін. - К.: Укр. енцикл., 1998.

Кузніченко С.О.

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист
АР Крим, перший проректор з навчально-методичної та
наукової роботи Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Надійшла до редакції 24.07.2012
